

Кізлова Антоніна Анатоліївна,
*доктор історичних наук, доцент кафедри історії,
факультету соціології і права
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
orcid.org/0000-0002-2056-3834
Scopus Author ID: 57203517065
Researcher ID: F-9874-2016
ant_kiz@ukr.net*

ЧОЛОВІЧА ГІМНАЗІЯ М. ПРИЛУКИ В ОФІЦІЙНІЙ ЧАСТИНІ «ПОЛТАВСЬКИХ ЄПАРХІАЛЬНИХ ВІДОМОСТЕЙ»

В статті на основі принципів історизму та об'єктивності, проблемно-хронологічного підходу, з використанням методів передусім аналізу, синтезу, індукції, дедукції, джерелознавчої критики реконструйовано множину контекстів, у яких чоловіча гімназія м. Прилуки згадується на сторінках офіційної частини «Полтавських єпархіальних відомостей». Одним із контекстів постає документування релігійних переходів. Видання послідовно фіксувало навернення з католицизму й іудаїзму, зокрема з докладними історіями хрещення учнів різних конфесій: Баренблата, дочок Гребелдінера, Аксельрод. Кожен запис містив унікальні біографічні деталі – від імен хрещених батьків до обставин релігійної конверсії. Адміністративно-кадровий контекст розкривав внутрішню динаміку гімназійного життя через переміщення духовних осіб. Клірики послідовно змінювали та суміщували церковні посади в межах складної системи службових просувань свого часу. Видання детально документувало їхні професійні траєкторії. Місіонерсько-просвітницький вимір презентував гімназію як осередок активної діяльності у відповідному напрямі. Як законовчителі, так і інші викладачі не обмежувалися педагогічною діяльністю, натомість були ще й членами православних товариств, організаторами народних читань і недільних шкіл. Фіксації нагород і заохочень підкреслювала значущість дотичних до гімназії осіб. Так, нагородження М. Рум'янцева камилавкою (1889) та наперсним хрестом (1895) було не формальною відзнакою, а свідченням визнання його активної місіонерської та богослужбової діяльності. Вознесенська гімназійна церква постає і в окремому контексті інституційної репрезентації. Єпископ Іларіон приділяв їй особливу увагу, що підкреслювало її статус. Церква мала власний штат і входила до адміністративних церковних округів. Загалом в офіційній частині видання гімназія постає як простір складних соціальних взаємодій, де освітні, релігійні та громадські практики були глибоко переплетені між собою. Це була інституція, що виходила за межі навчального закладу, перетворюючись на центр формування громадянської свідомості та духовного виховання молоді в загальноімперських традиціях досліджуваного періоду.

Ключові слова: заклад освіти, система освіти, журнал, публікація, рідколегія, православна церква, Синодальний період, законовчитель, православне духовенство, гімназія, єпархія.

Kizlova Antonina,
*Doctor of Historical Sciences,
Associate Professor at the Department of History,
Faculty of Sociology and Law
National Technical University of Ukraine
«Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»
orcid.org/0000-0002-2056-3834
Scopus Author ID: 57203517065
Researcher ID: F-9874-2016
ant_kiz@ukr.net*

PRYLUKY MEN'S GYMNASIUM IN THE UNOFFICIAL SECTION OF "POLTAVA EPARCHIAL HERALD"

The article, based on the principles of historicism and objectivity, problem-chronological approach, using methods primarily of analysis, synthesis, induction, deduction, and source criticism, reconstructs the multitude of contexts in which the male gymnasium of Pryluky is mentioned in the official section of the "Poltava Eparchial Herald". One of the contexts is the documentation of religious conversions. The publication consistently recorded conversions from Catholicism and Judaism, often providing detailed accounts of the baptismal histories of students from different confessions: Barenblat, the daughters of Grebeldiner, and Axelrod. Each entry included unique biographical details – from the names of godparents to the circumstances of religious conversion. The administrative and personnel context revealed the internal dynamics of gymnasium life through the movement of clergy. Clergymen frequently changed or combined church positions within the complex system of service promotions characteristic of the time. The publication meticulously documented their professional trajectories. The missionary and educational dimension presented the gymnasium as a center of active work in this direction. Both law teachers and other educators engaged not only in pedagogical activities but also as members of Orthodox societies, organizers of public readings, and founders of Sunday schools. Records of awards and recognitions emphasized the significance of individuals associated with the gymnasium. For instance, M. Rumyantsev's awarding of a *kamilavka* (1889) and a pectoral cross (1895) was not merely ceremonial but a testament to his active missionary and liturgical work. The Ascension Gymnasium Church appeared in a separate context of institutional representation. Bishop Ilarion paid particular attention to it, underscoring its status. The church had its own staff and was part of administrative ecclesiastical districts. Overall, the official section of the publication depicts the gymnasium as a space of complex social interactions where educational, religious, and civic practices were deeply intertwined. This institution transcended the boundaries of a mere educational establishment, becoming a center for shaping civic consciousness and spiritual upbringing among youth within the imperial traditions of the period.

Key words: educational institution, education system, journal, publication, editorial board, Orthodox Church, Synodal period, law teacher, Orthodox clergy, gymnasium, eparchy.

Постановка проблеми. Вплив православної церкви на формування морально-етичних та освітніх цінностей суспільства є одним із ключових аспектів історії освіти України другої половини XIX – початку XX ст. У цей період гімназії, зокрема чоловічі Міністерства народної освіти, стали важливими центрами інтелектуального та духовного виховання молоді. Мережа таких освітніх закладів в українських містах активно розширювалася протягом 1870–1880-х рр. Зокрема, 1882 р. було засновано гімназію в Прилуках Полтавської губ. (Милько, 2017, с. 201). При тому, що навчання українською мовою згідно з Валуєвським циркуляром і Емським указом у жодному освітньому закладі Полтавщини не велося (Половка, 1999, с. 148), за дослідженнями С. Наумова, ця гімназія суттєво впливала на розвиток українського культурного руху в регіоні. Наприкінці 1890-х рр. там виник перший у повіті український гурток за участі М. Міхновського й В. Совачіва, який став центром юнацької культурницької самоосвіти. Цей гурток підтримував тісні зв'язки з Братством тарасівців та Українськими студентськими громадами, сприяючи поширенню національної ідеї серед молоді. Це свідчить про освітню й суспільно-політичну

важливість гімназії у формуванні масового національного руху (Наумов, 2024).

Дослідження гімназії набуває особливої ваги в контексті охорони історико-культурної спадщини, а також воно дає змогу простежити витоки українських закладів освіти та їхню роль у розвитку громади, що важливо для збереження культурної самобутності України, її історичної пам'яті. Хоча в сучасній українській історіографії є ґрунтовні дослідження з історії освіти Полтавщини, присвячені домашнім учителям (Яковенко, 2014), церковним школам (Перерва & Петренко, 2020) та збірки статей про розвиток освіти в регіоні (Освіта, 2018), діяльність місцевих гімназій залишається менш вивченою та потребує поглибленого опрацювання історичних джерел. Серед таких носіїв інформації – часопис «Полтавские епархиальные ведомости», що видавався з 1863 по 1919 рр. Спочатку він виходив двічі на місяць, у 1896–1913 рр. – тричі на місяць, 1914 р. – щотижня, потім знову – двічі на місяць (Полтавські). Видання серед іншого було важливим офіційним джерелом інформації для духовенства (Бесарабов, 2019, с. 50). В офіційній частині розміщували урядові постанови, розпорядження Найсвятішого Синоду

й керівництва єпархії, інформацію з життя єпархії (про перехід церков з благочиння до благочиння, про відкриття шкіл і народних читань, оголошення, списки вільних місць при храмах та студентів духовних училищ і семінарій, матеріали на допомогу викладачам духовних навчальних закладів, річні звіти про діяльність різних єпархіальних установ, матеріали про з'їзди єпархіального духовенства, тощо (Колесник & Мокляк, 2009; Преловська & Ясь, 2011)). У Прилуцькій чоловічій гімназії викладали Закон Божий та з 1884 р. діяла домовна церква (Див., наприклад: Кізлова, 2025), що передбачало активну участь священнослужителів у навчально-виховному процесі й духовному житті закладу. Тому офіційну частину часопису важливо досліджувати для вивчення історії гімназії. Адже це дасть змогу простежити взаємодію законовчителів, інших духовних осіб, а також світських працівників і учнів гімназії з єпархіальним керівництвом через офіційні документи.

Аналіз нещодавніх досліджень і публікацій. Церковне життя та діяльність Церкви досліджені на підставі «Полтавських єпархіальних відомостей» особливо ґрунтовно. О. Колесник вивчала матеріали про історію монастирів Полтавської єпархії та церковне проповідництво (Колесник, 2008; Колесник, 2017; Колесник, 2021). С. Захарченко досліджувала публікації про хрещення дітей у другій половині XIX – на початку XX ст. (Захарченко, 2010), а Л. Шаповал зосередилася на історії церков в Опішні XVIII–XIX ст. (Шаповал, 2011). А. Кізлова проаналізувала матеріали про урочистості в Прилуках та хресний хід з Лубенського монастиря до Білгорода під час канонізації святителя Йоасафа (Горленка) 1911 р. (Кізлова, 2021a; Кізлова, 2021b). Значну увагу науковців привернуло висвітлення історичних подій у часописі. Так, А. Кізлова досліджувала роль журналу в формуванні історичних наративів і збереженні пам'яті про 200-річчя Полтавської битви (Кізлова, 2023). В. Саранча дослідив віддзеркалення в часописі періоду Першої світової війни, зокрема роль Церкви в підтримці суспільства (Саранча, 2010). О. Бачинська детально проаналізувала політичні трансформації 1917–1918 рр. у Полтавській губ., висвітливши реакцію духовенства на тогочасні революційні події через матеріали видання

(Саранча, 2018). Соціально-економічні аспекти вивчав М. Якименко, аналізуючи висвітлення проблем селянства й сільськогосподарського виробництва кінця XIX – початку XX ст. (Якименко, 2019). Д. Бесарабов розглянув журнал як джерело етнографічних знань (Бесарабов, 2020).

Щодо згадок у часописі чоловічої гімназії м. Прилуки, то А. Кізлова зробила на їх базі висновки про те, що цей заклад освіти, з одного боку, був важливим освітнім, виховним, релігійним і культурно-просвітницьким осередком, який відігравав значну роль у громадському житті міста, але з іншого, мав сприяти поширенню офіційної імперської ідеології (Кізлова, 2025). При цьому було залучено передусім матеріали неофіційної частини журналу, тож дослідження офіційної дасть змогу доповнити й поглибити ці висновки.

Мета дослідження: реконструювати множину контекстів, у яких чоловіча гімназія м. Прилуки згадується на сторінках офіційної частини «Полтавських єпархіальних відомостей».

Виклад основного матеріалу. Складовою офіційної частини видання були повідомлення про «просвітлених святим хрещенням» і «приєднаних до православ'я». Так, у випуску від 15.11.1885 серед таких згадується учень VII класу Прилуцької гімназії М. Баренблат, якого 17.06.1885 охрестив із юдеїв настоятель Густинського монастиря архіандрит Нафанаїл із наданням імені «Олександр». Хрещеними батьками були: ієромонах Густинського монастиря Веніамін і дружина колезького асесора М. Сірополкова (Известия о просвещенных, 1885, с. 544). У випуску від 01.04.1894 йдеться про те, що 27.12.1893 законовчитель Прилуцької гімназії, священник гімназійної Вознесенської церкви М. Рум'янцев приєднав із католицтва дочок статського радника Ф. Гребелдінера, який працював учителем у Прилуцькій гімназії. 18-річний Марії та 17-річній Ользі зберегли попередні імена. Свідками були статський радник М. Фірсов і вдова протоієрея А. Федорникова (Известия и объявления, 1894, с. 323). У випуску від 01.04.1899 повідомляється про охрещену з юдеїв під іменем Анна 8 січня того самого року дочку міщанина м. Лубни Б. Аксельрода – 24-річну дівчицю Фрейду-Хаю. Таїнство звершив священник Ладанського

Покровського жіночого монастиря Прилуцького повіту Г. Рабчевський, а хрещеними батьками були інспектор гімназії, статський радник М. Ружицький і дружина священника О. Павловська (О просвещенной, 1899, с. 281). Публікації такого спрямування важливі для дослідження історії гімназії, оскільки дають змогу простежити на мікрорівні релігійні конверсії учнів і працівників закладу, а також їхні соціальні контакти з урахуванням даних про соціальне походження та конфесійну належність; засвідчують налагоджені механізми офіційної реєстрації релігійних трансформацій у навчальному середовищі наприкінці XIX ст.; розкривають міжконфесійні взаємодії й практики акумуляції в регіональному освітньому просторі Російської імперії.

Невід'ємними в офіційній частині були розпорядження та пропозиції єпархіального начальства. Щодо розпоряджень, у випуску від 15.07.1886 згадано, що 16.06.1886 прилуцького міщанина Г. Марченка призначили псаломником до гімназійної церкви (Распоряжения, 1886, с. 457). 01.07.1889 йдеться про те, що згаданого Г. Марченка 12.06.1889 перевели до Архангело-Михайлівської церкви с. Загрунівки Зінківського повіту (Распоряжения, 1889а, с. 516). 01.10.1889 вказано, що 09.09.1889 до гімназійної церкви перевели на відповідну посаду псаломника Вознесенської церкви с. Радківки Прилуцького повіту М. Рябчевського (Распоряжения, 1889b, с. 786). 15.11.1889 зазначено, що 27.10.1889 диякона гімназійної церкви Г. Марченка перевели до Троїцької церкви містечка Іркліїв того ж повіту (Распоряжения, 1889с, с. 876). 01.10.1890 про згадуваного М. Рябчевського звільнено з посади псаломника гімназійної церкви на його прохання (Распоряжения, 1890, с. 783). 01.04.1891 повідомлено, що М. Раєвського з Миколаївської церкви с. Березівки Прилуцького повіту 11.03.1891 переведено на посаду псаломника до гімназійної церкви (Распоряжения, 1891, с. 220). 15.01.1893 М. Раєвський згадується вже як диякон цієї церкви, якого 11.12.1892 затвердили на посаді помічника законовчителя в Голубівській школі (Распоряжения, 1893, с. 70). 15.02.1893 пишеться, що 22.01.1893 псаломника гімназії М. Рябчевського переведено до Троїцької церкви села Липова Долина Гадяцького повіту (Распоряжения, 1893b, с. 133). У випуску за

01–15.03.1894 ідеться про те, що 29.01.1894 диякона гімназійної церкви М. Раєвського призначили помічником учителя при молодшому відділенні Голубівської церковно-парафіяльної школи (Распоряжения, 1894, с. 249). 01.05.1895 оприлюднено повідомлення, що 12.04.1895 дияконів гімназійної церкви М. Раєвському надано священницьке місце при Варваринській церкві села Лебединці Прилуцького повіту, приписної до Різдово-Богородичної церкви села Карпилівки (Распоряжения, 1895, с. 301). 20.02.1900 згадується, що йому ж 20.01.1900 надано священницьке місце при Богоявленській церкві с. Високого Прилуцького повіту (Распоряжения, 1900а, с. 102). 01.03.1900 про М. Раєвського йдеться, що 13.02.1900 його, диякона Вознесенської церкви при Прилуцькій гімназії, рукоположено в сан священника до Богоявленської церкви с. Високе Прилуцького повіту. В тому ж випуску про 27.01.1900 указано, що того дня безмісного диякона Параскевіївської церкви с. В'юниці Переяславського повіту М. Маренича призначили до гімназійної церкви (Распоряжения, 1900b, с. 116–117). 10.11.1900 повідомляється, що 27.09.1900 помер священник гімназійної церкви М. Рум'янцев, тож його виключено зі списків (Распоряжения, 1900с, с. 845). 20.10.1901 згадується, що 27.09.1901 на посаду законовчителя в гімназію призначили кандидата богослов'я Казанської Духовної академії О. Каменського (Распоряжения, 1901, с. 832), 24.12.1906, згідно з дописом у випуску від 20.01.1907 його змінив на посаді кандидат богослов'я Київської духовної академії священник Василь Богородицький (Распоряжения, 1907, с. 42), замість котрого, за дописом від 20.02.1909, 28.01.1909 призначили священника Покровської церкви м. Курська Д. Болховітінова (Распоряжения, 1909а, с. 158). 10.09.1909 повідомляється, що Д. Болховітінова 23.08.1909 затвердили на посаді законовчителя парафіяльного 2-го міського 4-класного училища Кислих у м. Прилуках (Распоряжения, 1909b, с. 663). Такі згадки важливі завдяки тому, що дають змогу простежити послідовність призначень і звільнень кліриків при гімназійній церкві на тлі тогочасних механізмів службових призначень у церковній структурі, їхні біографічні траєкторії з урахуванням інформації про освіту.

Щодо пропозицій, то у випуску від 01.08.1889 описано візит єпископа

Полтавського і Переяславського Іларіона до Прилук 02.06.1889. Під час візиту владика оглянув шість міських церков, серед яких: Соборну, Преображенську, Іоанно-Предтечівську, Трьохсвятительську, Кладовищенську та Вознесенську гімназійну. Окрему увагу в публікації приділено діяльності священника М. Рум'янцева як законовчителя гімназії. Єпископ високо оцінив його проповідницьку діяльність, відзначивши 9 «вельми хороших повчань». Понад те, рекомендував деякі з цих проповідей до публікації в «Полтавських єпархіальних відомостях» (Его Преосвященство Иларион, 1889, с. 622–624). Це свідчення важливе тим, що підтверджує високу оцінку богословської підготовки священника з боку архієрея, хронологічно збігається з роком нагородження М. Рум'янцева камилавкою й підкреслює значення гімназійної церкви в релігійному житті міста (вона була включена до маршруту архієрейського відвідування нарівні з головними міськими храмами).

В офіційній частині публікували також списки нагороджених. У випуску від 01.05.1889 згадується, що до дня св. Пасхи священника гімназійної церкви М. Рум'янцева нагороджено камилавкою (Список лицам духовного звания, 1889, с. 306). 15.05.1895 вказано, що 06.05.1895 його ж нагородили наперсним хрестом від Найсвятішого Синоду (Список лицам духовного звания, 1895, с. 323). 20.10.1910 згадується подяка, оголошена від імені архієпископа Полтавського Назарія церковному старості – директору Прилуцької гімназії Л. Орді та дружині священника м. Ірклієва Є. Соколовській за спорудження кіюту Козельщанської Божої Матері (не вказано, в якому саме храмі) та аналою за 200 руб. (Распоряжения, 1910, с. 1955). Такі публікації містять цінну інформацію про духовних і світських осіб, пов'язаних з гімназією, розкриває деталі їхньої кар'єри та визнання з боку церковної ієрархії, чим засвідчують тісний зв'язок закладу з православною церквою при активній участі адміністрації гімназії в церковному житті та доброчинності.

Щодо списку вакансій для духовних осіб, то в ньому можна простежити вакансію псаломника при Вознесенській церкві Прилуцької гімназії (з'явилася спочатку з 12.06.1889, про що йшлося у випусках від 01.07, 15.07 і 01.08.1889), потім – з 31.08.1890, про що йшлося у випусках від 15.10, 15.11, 01.12, 15.15.1890, 01.01,

15.01, 01.03, 15.03.1891) з такими умовами: річна платня: 120 руб.; ружної землі немає; церковного будинку немає (Список вакантных, 1889а, с. 525; Список вакантных, 1889b, с. 553; Список вакантных, 1889с, с. 677; Список вакантных, 1890а, с. 865; Список вакантных, 1890b, с. 926; Список вакантных, 1890с, с. 941; Список вакантных, 1890d, с. 926; Список вакантных, 1890е, с. 986; Список вакантных, 1891а, с. 32; Список вакантных, 1891b, с. 69; Список вакантных, 1890с, с. 173; Список вакантных, 1890d, с. 195–196); у двох із цих оголошень вказано, що надається казенна квартира (Список вакантных, 1890а, с. 865; Список вакантных, 1890b, с. 926; Список вакантных, 1890е, с. 986). Це може свідчити про те, що посада була заповнена між червнем 1889 і серпнем 1890, а потім знову стала вакантною. В повідомленні від 01.05.1895 ідеться про те, що 12.04.1895 в гімназійному храмі відкрилося вакантне псаломницьке місце з такими умовами: оклад – 192 руб. на рік, парафіян: 42 чоловіків і 38 жінок, без ружної землі та церковного будинку (Список вакантных, 1895, с. 313–315). Інформація про вільне священниче місце при церкві гімназії з 27.09.1900 по 01.09.1901 є у випусках від 20.10, 01.11, 20.11, 20.12.1900, 10.01, 01.02, 01.03, 20.03, 10.04, 10.06, 01.07, 10–20.08, 01.09.1901 із оплатою 300 руб. на рік, без земельної ділянки та церковного будинку, при 25 чоловіках і 27 жінках парафіян (Список вакантных, 1900а, с. 797; Список вакантных, 1900b, с. 836; Список вакантных, 1900с, с. 896; Список вакантных, 1900d, с. 1024; Список вакантных, 1901а, с. 43; Список вакантных, 1901b, с. 59; Список вакантных, 1901с, с. 71; Список вакантных, 1901d, с. 183; Список вакантных, 1901е, с. 246; Список вакантных, 1901f, с. 280; Список вакантных, 1901g, с. 450), про яких інформація згодом взагалі прибирається (Список вакантных, 1901h, с. 506; Список вакантных, 1901i, с. 677; Список вакантных, 1901j, с. 722). Публікації такого спрямування важливі тим, що розкривають адміністративні та соціально-економічні аспекти життя гімназійної церкви, зокрема кадровий склад її кліриків, деталізуючи умови їхньої праці: розміри платні, соціальні умови (наявність/відсутність квартири, земельної ділянки), а також містять дані про кількість чоловіків і жінок у парафії цієї церкви.

Серед різноманітних офіційних оголошень у випуску за 01.12.1889 наведено перелік новопризначених членів повітових відділень училищних рад, де зазначено, що туди ввійшов директор Прилуцької класичної гімназії Ф. Васильєв (Новоутвержденные члены, 1889, с. 976). В списку дійсних членів Православного Місіонерського Товариства Полтавського відділення, оприлюдненому 08.04.1891, серед інших указані законовчитель гімназії священник М. Рум'янцев та директор Ф. Васильєв. Обое, як і решта, зробили внесок по 3 руб. (Список действительных, 1891, с. 268). Згідно з опублікованим 01.04.1892 списком членів Православного місіонерського товариства, які сприяли його розширенню в 1890/91 р., священник гімназійної церкви М Рум'янцев відзначений як той, хто залучив вісьмох представників колективу свого закладу (Список членов православного, 1892, с. 293). Членами Полтавського Свято-Макаріївського братства в списку за 15.08.1895 вказані інспектор гімназії М. Ружицький і її викладач В. Гриневич (згідно з даними 1894 р., зробили внески по 2 руб.) (Список членов Полтавского, 1895, с. 728). 20.11.1896 описується відкриття в Прилуках з благословення єпископа Полтавського Іларіона жіночої школи з 01.09.1896. До кола викладачів долучилися вчителі гімназії М. Ружицький, Й. Шарко, К. Черняков (Об открытии, 1896, с. 965). В офіційну частину випуску за 01–10.08.1898 ввійшло повідомлення про те, що повітовий комітет народної тверезості організує в Прилуках народні читання з туманними картинами під наглядом інспектора гімназії М Ружицького. Єпископ Іларіон дав резолюцію про безперешкодне проведення заходу на зверненні полтавського губернатора від 12.06.1898 (Об открытии народных, 1898, с. 683). 10.03.1898 описується відкриття в Прилуках чоловічої недільної школи. Згадано, що за резолюцією владики на повідомленні губернатора від 21.01.1898 викладачами затверджені зокрема інспектор гімназії, статський радник М. Ружицький та її вчителі: статський радник І. Россотловський і титулярний радник К. Черняков (Об открытии воскресной, 1898, с. 205). Згідно зі зверненням Полтавської духовної консисторії, виданим 10.07.1911, з 01.08.1911 гімназійна церква за новим поділом на благочиння мала ввійти до Першого округу Прилуцького повіту разом із соборною Різдва

Богородиці, св. Іоанна Предтечі, Трьохсвятительською, Всіхсвятською кладовищенською, Іллінською в'язничною, Покровською с. Канівщини, Чудомихайлівською с. Богданівки, Миколаївською с. Дубового Гаю, Петропавлівською с. Рудівки, Олександроневською неказаного села, св. Параскеви с. Дідівців та св. Параскеви с. Івківців (От Полтавской 1911, с. 1421–1422, 1429). Такі публікації засвідчують, що гімназія була не лише освітньою, а й соціально впливовою установою. Її працівники гімназії – директор Ф. Ф. Васильєв, інспектор М. Г. Ружицький, священник М. М. Рум'янцев та інші викладачі активно долучалися до громадського життя, були членами православних товариств, сприяли освітнім ініціативам. Вони ініціювали та підтримували відкриття недільних шкіл, проводили народні читання, долучалися до місіонерської роботи. Також розкриваються тісні інституційні зв'язки гімназії з церковною та світською владою, що було характерно для досліджуваного періоду.

У звіті про стан церковно-парафіяльних шкіл єпархії за 1888/9 навчальний рік у складі повітового відділення Полтавської єпархіальної училищної ради згідно з публікацією від 01.02.1890 перебували директор гімназії, статський радник Ф. Васильєв і законовчитель гімназії священник М. Рум'янцев (Отчет, 1890, с. 71). У звіті Полтавської єпархіальної училищної ради за 1894 р. згадано лише законовчителя гімназії, священника М. Рум'янцева (Отчет, 1894, с. 66). У звіті про стан Полтавського єпархіального жіночого училища за 1906/7 навчальний рік, виданому 20.02.1908, серед кадрових змін відзначено, що указом Синоду № 2806 від 17.11.1906 на місце інспектора класів, який пішов у відставку, призначили колишнього законовчителя Прилуцької гімназії, священника О. Каменського (Отчет, 1908, с. 153–154). Цінність наведених звітів у тому, що вони демонструють активну роль працівників гімназії у повітовому відділенні Полтавської єпархіальної училищної ради, що свідчить про високий авторитет гімназії. Також можна простежити професійну мобільність і затребуваність педагогічних кадрів гімназії.

В рубриці «Архієрейські служіння» під 01.03.1900 згадано, що 13.02.1900, в неділю, єпископ Полтавський на літургії в Успенському кафедральному соборі Полтави рукопоکлав

у сан священника диякона гімназійної церкви М. Раєвського (Архиерейские служения, 1900, с. 115–116). Випуск від 10.11.1901 містить згадку про те, що той самий архієрей 24.10.1901, у середу, рукопоکлав у Полтавському Хресто-воздвиженському монастирі в диякони кандидата богослов'я Казанської духовної академії, законовчителя гімназії О. Каменського (Архиерейские служения, 1901, с. 914). Ці публікації не тільки фіксують значущі службові зростання кліриків гімназійної церкви: рукопокладення диякона М. Раєвського у священники та законовчителя О. Каменського в диякони, а й підтверджують тісні інституційні зв'язки гімназійного храму з центром Полтавської єпархії.

Висновки. Реконструкція контекстів присутності чоловічої гімназії м. Прилуки на сторінках «Полтавських єпархіяльних відомостей» дає змогу розкрити багатшарову репрезентацію закладу через призму офіційного церковного видання. Одним із контекстів постає документування релігійних переходів. Видання послідовно фіксувало навернення з католицизму й іудаїзму, зокрема з докладними історіями хрещення учнів різних конфесій: Баренблата, дочок Гребелдінера, Аксельрод. Кожен запис містив унікальні біографічні деталі – від імен хрещених батьків до обставин релігійної конверсії. Адміністративно-кадровий контекст розкривав внутрішню динаміку гімназійного життя через переміщення духовних осіб. Клірики послідовно змінювали та суміщували церковні посади в межах складної системи службових просувань свого часу. Видання детально документувало їхні

професійні траєкторії. Місіонерсько-просвітницький вимір презентував гімназію як осередок активної діяльності у відповідному напрямі. Як законовчителі, так і інші викладачі не обмежувалися педагогічною діяльністю, натомість були ще й членами православних товариств, організаторами народних читань і недільних шкіл. Фіксації нагород і заохочень підкреслювала значущість дотичних до гімназії осіб. Так, нагородження М. Рум'янцева камилавкою (1889) та наперсним хрестом (1895) було не формальною відзнакою, а свідченням визнання його активної місіонерської та богослужбової діяльності. Вознесенська гімназійна церква постає і в окремому контексті інституційної репрезентації. Єпископ Іларіон приділяв їй особливу увагу, що підкреслювало її статус. Церква мала власний штат і входила до адміністративних церковних округів.

Загалом в офіційній частині видання гімназія постає як простір складних соціальних взаємодій, де освітні, релігійні та громадські практики були глибоко переплетені між собою. Це була інституція, що виходила за межі навчального закладу, перетворюючись на центр формування громадянської свідомості та духовного виховання молоді в загальноімперських традиціях досліджуваного періоду.

Перспективним є порівняння публікацій про Прилуцьку гімназію з тими, що містять інформацію про інші гімназії, передусім Полтавської губ., що дасть змогу більш чітко визначити місце закладу в загальноімперській системі освіти та його відповідність імперським стандартам на тлі місцевого контексту.

Список використаних джерел:

- Архиерейские служения (1900). *Полтавские епархиальные ведомости (ЕВ)*, 7 оф., 115–116.
- Архиерейские служения (1901). *Полтавские ЕВ*, 32 оф., 913–915.
- Бачинська, О. (2018). «Козацька» Полтавська губернія в революційному зламі 1917–1918 рр. (за матеріалами «Полтавських єпархиальних відомостей»). В: *Революції в Україні XX–XXI століття: співзвуччя епох*: М-ли Міжн. наук. конф. Одеса, 12–16.
- Бесарабов, Д. (2019). «Полтавские епархиальные ведомости» як джерело етнологічних знань. *Історична пам'ять*, 2 (41), 50–59.
- Его Преосвященство Иларион... (1889). *Полтавские ЕВ*, 15 оф., 594–635.
- Известия и объявления, о просвещенных святым крещением и присоединенных к православию (1894). *Полтавские ЕВ*, 7 оф., 322–323.
- Известия о просвещенных святым крещением (1885). *Полтавские ЕВ*, 22 оф., 543–544.
- Кізлова, А. А. (2021а). Прилуцькі Йоасафівські урочистості 1911 р. на сторінках «Полтавських єпархиальних відомостей». В: *Церква – наука – суспільство: питання взаємодії*. 13-та Міжн. наук. конф. Київ, 115–118.

Кізлова, А. А. (2021b). Хресний хід з Лубенського монастиря на Йоасафівські урочистості 1911 р. за «Полтавськими єпархіяльними ведомостями». В: *Історія, культура, пам'ять у науковому вимірі: стан, перспективи*. М-ли II всеукр. н-пр. конф. Київ, 16–20.

Кізлова, А. (2023). Заходи до 200-річчя Полтавської битви на сторінках журналу «Полтавские єпархіяльні ведомости». В: *Зб. тез III Міжн. наук. конф. «Воєнні конфлікти та техногенні катастрофи: історичні та психологічні наслідки»*. Тернопіль, 67–69.

Кізлова, А. А. (2025). Чоловіча гімназія м. Прилуки в неофіційній частині «Полтавських єпархіяльних відомостей». *Актуальні питання у сучасній науці*, 1 (31), 1167–1185. [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-1\(31\)-1167-1185](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-1(31)-1167-1185)

Колесник, О. В. (2008). Церковне проповідництво як самобутній духовний жанр (за матеріалами часопису «Полтавские єпархіяльні ведомости»). *Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету*, 12, 40–46.

Колесник, О. (2017). Проповідництво як засіб збереження духовного здоров'я населення (за матеріалами часопису «Полтавські єпархіяльні відомості»). *Педагогічні науки*, 68, 132–138.

Колесник, О. В. (2021). Монастирі Полтавської єпархії (за матеріалами часопису «Полтавские єпархіяльні ведомости»). *Zaporizhzhia Historical Review*, 1 (20), 19–23.

Колесник, О., Мокляк, О. (2009). Полтавские єпархіяльні ведомости. В: *Полтавіка. Полтавська енциклопедія* (Т. 12). Полтава.

Милько, В. І. (2017). Гімназії українських міст у період модернізації Російської імперії (кінець XIX – початок XX ст.). *Проблеми історії України XIX – початку XX ст.*, 26, 195–209.

Наумов, С. (2024). Початок формування організаційної периферії українського руху в Російській імперії (на матеріалах Прилуцького повіту). *Сіверянський літопис*, 3, 102–116. <https://doi.org/10.58407/litopis.240309>

Новоутвержденные члены уездных отделений училищных советов (1889). *Полтавские ЕВ*, 23 оф., 976–977.

О просвещенной св. крещением и присоединенной к православию (1899). *Полтавские ЕВ*, 10 оф., 281.

Об открытии воскресной школы (1898). *Полтавские ЕВ*, 8 оф., 205.

Об открытии народных чтений (1898). *Полтавские ЕВ*, 22–23 оф., 683.

Об открытии церковно-приходской школы и школ грамоты и воскресной школы (1896). *Полтавские ЕВ*, 33 оф., 963–966.

От Полтавской Духовной Консистории (1911). *Полтавские ЕВ*, 20 оф., 1421–1432.

Отчет (1890). *Полтавские ЕВ*, 3 оф., 66–98.

Отчет (1894). *Полтавские ЕВ*, 2 оф., 49–95.

Отчет (1908). *Полтавские ЕВ*, 6 оф., 153–166.

Перерва, В., Петренко, І. (2020). *Церковні школи Полтавської єпархії (губернії) (кінець XVIII – початок XX ст.)*. Біла Церква.

Половка, В. (1999). Розвиток шкільництва на Полтавщині другої половини XIX століття – початку XX століття. *Сіверянський літопис*, 3, 146–148.

Полтавські єпархіяльні відомості – цінне джерело з історії краю. URL: <http://surl.li/seneri>

Преловська, І. М., Ясь, О. В. (2011). Полтавские єпархіяльні ведомости. В: *Енциклопедія історії України* (Т. 8: Па – Прик, с. 362–363). Київ.

Распоряжения (1886). *Полтавские ЕВ оф.*, 14, 444–459.

Распоряжения (1889а). *Полтавские ЕВ*, 13 оф., 510–517.

Распоряжения (1889б). *Полтавские ЕВ*, 19 оф., 775–788.

Распоряжения (1889с). *Полтавские ЕВ*, 22 оф., 869–878.

Распоряжения (1890). *Полтавские ЕВ*, 19 оф., 773–784.

Распоряжения (1891). *Полтавские ЕВ*, 7 оф., 204–224.

Распоряжения (1893а). *Полтавские Полтавские ЕВ*, 2 оф., 62–71.

Распоряжения (1893б). *Полтавские ЕВ*, 4 оф., 131–135.

Распоряжения (1894). *Полтавские ЕВ*, 5–6 оф., 244–252.

Распоряжения (1895). *Полтавские ЕВ*, 9 оф., 298–304.

Распоряжения (1900а). *Полтавские ЕВ*, 6 оф., 98–104.

Распоряжения (1900б). *Полтавские ЕВ*, 7 оф., 116–119.

Распоряжения (1900с). *Полтавские ЕВ*, 32 оф., 838–845.

Распоряжения (1901а). *Полтавские ЕВ*, 13 оф., 307–308.

Распоряжения (1901б). *Полтавские ЕВ*, 30 оф., 831–835.

Распоряжения (1907). *Полтавские ЕВ*, 3 оф., 40–43.

- Распоряжения (1909а). *Полтавские ЕВ*, 6 оф., 156–160.
- Распоряжения (1909б). *Полтавские ЕВ*, 26 оф., 662–664.
- Распоряжения (1910). *Полтавские ЕВ*, 30 оф., 1952–1957.
- Саранча, В. (2010). «Полтавские епархиальные ведомости» як джерело з історії церковного життя Полтавщини в період Першої світової війни. *Наукові записки. Збірник праць молодих вчених та аспірантів*, 21, 223–239.
- Список вакантных... (1889а). *Полтавские ЕВ*, 13 оф., 523–526.
- Список вакантных... (1889б). *Полтавские ЕВ*, 14 оф., 552–554.
- Список вакантных... (1889с). *Полтавские ЕВ*, 15 оф., 676–678.
- Список вакантных... (1890а). *Полтавские ЕВ*, 20 оф., 865.
- Список вакантных... (1890б). *Полтавские ЕВ*, 22 оф., 925–926.
- Список вакантных... (1890с). *Полтавские ЕВ*, 23 оф., 941–942.
- Список вакантных... (1890д). *Полтавские ЕВ*, 24 оф., 985–987.
- Список вакантных... (1891а). *Полтавские ЕВ*, 1 оф., 32–33.
- Список вакантных... (1891б). *Полтавские ЕВ*, 2 оф., 69–70.
- Список вакантных... (1891с). *Полтавские ЕВ*, 5 оф., 173–174.
- Список вакантных... (1891д). *Полтавские ЕВ*, 6 оф., 194–196.
- Список вакантных... (1895). *Полтавские ЕВ*, 9 оф., 313–315.
- Список вакантных... (1900а). *Полтавские ЕВ*, 30 оф., 796–797.
- Список вакантных... (1900б). *Полтавские ЕВ*, 31 оф., 835–836.
- Список вакантных... (1900с). *Полтавские ЕВ*, 33 оф., 896–897.
- Список вакантных... (1900д). *Полтавские ЕВ*, 36 оф., 1023–1025.
- Список вакантных... (1901а). *Полтавские ЕВ*, 2 оф., 43.
- Список вакантных... (1901б). *Полтавские ЕВ*, 3 оф., 59.
- Список вакантных... (1901с). *Полтавские ЕВ*, 3 оф., 71–72.
- Список вакантных... (1901д). *Полтавские ЕВ*, 7 оф., 183.
- Список вакантных... (1901е). *Полтавские ЕВ*, 9 оф., 246–247.
- Список вакантных... (1901ф). *Полтавские ЕВ*, 11 оф., 279–281.
- Список вакантных... (1901г). *Полтавские ЕВ*, 17 оф., 450–451.
- Список вакантных... (1901h). *Полтавские ЕВ*, 19 оф., 506–508.
- Список вакантных... (1901i). *Полтавские ЕВ*, 23–24 оф., 677–678.
- Список вакантных... (1901j). *Полтавские ЕВ*, 25 оф., 722–723.
- Список действительных членов... (1891). *Полтавские ЕВ*, 8 оф., 254–279.
- Список лицам духовного звания... (1889). *Полтавские ЕВ*, 9 оф., 306.
- Список лицам духовного звания... (1895). *Полтавские ЕВ*, 10 оф., 323.
- Список членов... (1895). *Полтавские ЕВ*, 16 оф., 679–739.
- Список членов... (1892). *Полтавские ЕВ*, 7 оф., 291–294.
- Шаповал, Л. І. (2011). 3 історії церков в Опішні (Полтавщина) у XVIII–XIX століттях за матеріалами «Полтавських епархиальних відомостей». *Історична пам'ять*, 26, 116–124.
- Якименко, М. А. (2020). Питання селянства і сільськогосподарського виробництва на сторінках «Полтавських епархиальних відомостей» (кінець XIX – початок XX ст.). В: *П'яті Череванівські наукові читання* (Вип. V, с. 12–19). Полтава.
- Яковенко, Г. Г. (2014). Домашні учителі та їхня підготовка у Полтавській губернії (XIX – початок XX ст.). *Гуржіївські історичні читання*, 7, 164–166.

References:

- Arkhieireiskye sluzheniya [Bishop's Services]. (1900). *Poltavskye eparkhialnye vedomosti (EV) – Poltava Eparchial Herald (EH)*, 7 of., 115–116 [in Russian].
- Arkhieireiskye sluzheniya [Bishop's Services]. (1901). *Poltavskye EV – Poltava EH*, 32 of., 913–915 [in Russian].
- Bachynska, O. (2018). «Kozatska» Poltavska huberniia v revoliutsiinomu zlami 1917–1918 rr. (za materialamy «Poltavskykh eparkhialnykh vedomostei») [«Cossack» Poltava Province in the Revolutionary Break of 1917–1918 (based on materials from «Poltava Diocesan Gazette»)]. In: *Revoliutsii v Ukraini XX–XXI stolittia: spivzvuchchia epoch – Revolutions in Ukraine in the 20th – 21st Centuries: Resonance of Epochs* (pp. 12–16). Odesa [in Ukrainian].
- Besarabov, D. (2019). «Poltavskye eparkhialnye vedomosti» yak dzherelo etnologichnykh znan [«Poltava Eparchial News» as a Source of Ethnological Knowledge]. *Istorychna pamiat – Historical Memory*, 2 (41), 50–59 [in Ukrainian].
- Ego Preosvyashchenstvo Ilarion... [His Grace Hilarion...]. (1889). *Poltavskye EV – Poltava EH*, 15 of., 594–635 [in Russian].

Izvestiya i obyavleniya, o prosveshchennykh svyatyam kreshcheniem i prisoedinennykh k pravoslaviiu [News and Announcements about Those Enlightened by Holy Baptism and Joined to Orthodoxy]. (1894). *Poltavskye EV – Poltava EH*, 7 of., 322–323 [in Russian].

Kizlova, A. A. (2021a). Prylutski Yoasafivski urochystosti 1911 r. na storinkakh «Poltavskykh eparkhyalnykh vedomosti» [Prylutsky Joasaph Celebrations of 1911 on the Pages of «Poltava Diocesan Gazette»]. In: *Tserkva – nauka – suspilstvo: pytannia vzaïemodii – Church – Science – Socium: Issues of Interactions* (pp. 115–118). Kyiv [in Ukrainian].

Kizlova, A. A. (2021b). Khresnyi khid z Lubenskoho monastyria na Yoasafivski urochystosti 1911 r. za «Poltavskymy eparkhyalnymy vedomostiamy» [Religious Procession from Lubny Monastery to Joasaph Celebrations in 1911 According to «Poltava Eparchial Herald»]. In: *Istoriia, kultura, pamiat u naukovomu vymiri: stan, perspektyvy – History, Culture and Memory in Scientific Perspective* (pp. 16–20). Kyiv [in Ukrainian].

Kizlova, A. (2023). Zakhody do 200-richchia Poltavskoi bytvy na storinkakh zhurnalu «Poltavskie eparkhialnye vedomosti» [Measures for the 200th Anniversary of the Battle of Poltava in the Journal «Poltava Eparchial Herald»]. In: *Voienni konflikty ta tekhnohenni katastrofy: istorychni ta psykhologichni naslidky – Military Conflicts and Technogenic Disasters: Historical and Psychological Consequences* (pp. 67–69). Ternopil [in Ukrainian].

Kizlova, A. A. (2025). Cholovicha himnaziia m. Prylutsky v neofitsiinii chastyni «Poltavskykh yeparkhialnykh vidomosti» [Prylutsky Men's Gymnasium in the Unofficial Section of «Poltava Eparchial Herald»]. *Aktualni pytannia u suchasniï nautsi – Current Issues in Modern Science*, 1 (31), 1167–1185. [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-1\(31\)-1167-1185](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-1(31)-1167-1185) [in Ukrainian].

Kolesnyk, O. V. (2008). Tserkovne propovidnytstvo yak samobutnii dukhovnyi zhanr (za materialamy chasopysu «Poltavskie eparkhialnye vedomosti») [Church Preaching as a Distinctive Spiritual Genre (based on materials from «Poltava Eparchial Herald»)]. *Naukovi zapysky Rivnenskoho derzhavnoho humanitarnoho universytetu – Scientific Notes of Rivne State University for the Humanities*, 12, 40–46 [in Ukrainian].

Kolesnyk, O. (2017). Propovidnytstvo yak zasib zberezhenia dukhovnoho zdorovia naselennia (za materialamy chasopysu «Poltavski yeparkhialni vedomosti») [Preaching as a Means of Preserving the Spiritual Health of the Population (based on materials from «Poltava Eparchial Herald»)]. *Pedahohichni nauky*, 68, 132–138 [in Ukrainian].

Kolesnyk, O. V. (2021). Monastyri Poltavskoi yeparkhii (za materialamy chasopysu «Poltavskie eparkhialnye vedomosti») [Monasteries of Poltava Diocese (based on materials from «Poltava Diocesan Gazette»)]. *Zaporizhzhia Historical Review*, 1 (20), 19–23 [in Ukrainian].

Kolesnyk, O., & Mokliak, O. (2009). Poltavskie eparkhialnye vedomosti [Poltava Eparchial Herald]. In: *Poltavika. Poltavska entsyklopediia – Poltavica. Poltava Encyclopedia* (Vol. 12). Poltava [in Ukrainian].

Mylko, V. I. (2017). Himnazii ukrainskykh mist u period modernizatsii Rosiiskoi imperii (kinets XIX – pochatok XX st.) [Gymnasiums of Ukrainian Cities during the Modernization of the Russian Empire (Late XIX – Early XX Centuries)]. *Problemy istorii Ukrainy XIX – pochatku XX st. – Problems of the History of Ukraine in the 19th – Early 20th Century*, 26, 195–209 [in Ukrainian].

Naumov, S. (2024). Pochatok formuvannia orhanizatsiinoi peryferii ukrainskoho rukhu v Rosiiskii imperii (na materialakh Prylutskoho povitu) [The Beginning of the Formation of the Organizational Periphery of the Ukrainian Movement in the Russian Empire (Based on the Prylutsky Province Materials)]. *Siverianskyi litopys – Siverian Chronicle*, 3, 102–116. <https://doi.org/10.58407/litopis.240309> [in Ukrainian].

Novoutverzhdenyye chleny uyezdneykh otdeleniy uchilishchnykh sovetov [Newly Approved Members of County Departments of School Councils]. (1889). *Poltavskye EV – Poltava EH*, 23 of., 976–977 [in Russian].

O prosveshchennoy sv. kreshcheniyem i prisoyedinennoy k pravoslaviiu [About Those Enlightened by Holy Baptism and Joined to Orthodoxy]. (1899). *Poltavskye EV – Poltava EH*, 10 of., 281 [in Russian].

Ob otkrytii voskresnoy shkoly [About Opening of Sunday School]. (1898). *Poltavskye EV – Poltava EH*, 8 of., 205 [in Russian].

Ob otkrytii narodnykh chteniy [About Opening of Public Readings]. (1898). *Poltavskye eparkhialnye vedomosti – Poltavskye EV – Poltava EH*, 22–23 of., 683 [in Russian].

Ob otkrytii tserkovno-prikhodskoy shkoly i shkol gramoty i voskresnoy shkoly [About Opening of Church-Parish School and Literacy Schools and Sunday School]. (1896). *Poltavskye EV – Poltava EH*, 33 of., 963–966 [in Russian].

Ot Poltavskoy Dukhovnoy Konsistorii [From the Poltava Spiritual Consistory]. (1911). *Poltavskye EV – Poltava EH*, 20 of., 1421–1432 [in Russian].

Otchet [Report]. (1908). *Poltavskye EV – Poltava EH*, 6 of., 153–166 [in Russian].

Otchet [Report]. (1890). *Poltavskye EV – Poltava EH*, 3 of., 66–98 [in Russian].

Otchet [Report]. (1894). *Poltavskye EV – Poltava EH*, 2 of., 49–95 [in Russian].

Pererva, V., & Petrenko, I. (2020). Tserkovni shkoly Poltavskoi yeparkhii (hubernii) (kinets XVIII – pochatok XX st.) [Church Schools of Poltava Diocese (Province) (Late 18th – Early 20th Century)]. Bila Tserkva [in Ukrainian].

Polovka, V. (1999). Rozvytok shkilnytstva na Poltavshchyni druhoi polovyny XIX stolittia – pochatku XX stolittia [Development of Schooling in Poltava Region in the Second Half of the 19th Century – Early 20th Century]. *Siverianskyi litopys – Siverian Chronicle*, 3, 146–148 [in Ukrainian].

Poltavski yeparkhialni vidomosti – tsinne dzherelo z istorii kraiu [Poltava Diocesan Gazette – a Valuable Source on the History of the Region]. Retrieved from: <http://surl.li/seneri> [in Ukrainian].

Prelovska, I. M., & Yas, O. V. (2011). Poltavskie eparkhialnye vedomosti [Poltava Diocesan Gazette]. In: *Entsyklopediia istorii Ukrainy* (Vol. 8: Pa-Pryk, pp. 362–363). Kyiv [in Ukrainian].

Rasporyazheniya [Orders]. (1886). *Poltavskye EV – Poltava EH*, 14 of., 444–459 [in Russian].

Rasporyazheniya [Orders]. (1889a). *Poltavskye EV – Poltava EH*, 13 of., 510–517 [in Russian].

Rasporyazheniya [Orders]. (1889b). *Poltavskye EV – Poltava EH*, 19 of., 775–788 [in Russian].

Rasporyazheniya [Orders]. (1889c). *Poltavskye EV – Poltava EH*, 22 of., 869–878 [in Russian].

Rasporyazheniya [Orders]. (1890). *Poltavskye EV – Poltava EH*, 19 of., 773–784 [in Russian].

Rasporyazheniya [Orders]. (1891). *Poltavskye EV – Poltava EH*, 7 of., 204–224 [in Russian].

Rasporyazheniya [Orders]. (1893a). *Poltavskye EV – Poltava EH*, 2 of., 62–71 [in Russian].

Rasporyazheniya [Orders]. (1893b). *Poltavskye EV – Poltava EH*, 4 of., 131–135 [in Russian].

Rasporyazheniya [Orders]. (1894). *Poltavskye EV – Poltava EH*, 5–6 of., 244–252 [in Russian].

Rasporyazheniya [Orders]. (1895). *Poltavskye EV – Poltava EH*, 9 of., 298–304 [in Ukrainian].

Rasporyazheniya [Orders]. (1900a). *Poltavskie EV – Poltava EH*, 6 of., 98–104 [in Russian].

Rasporyazheniya [Orders]. (1900b). *Poltavskye EV – Poltava EH*, 7 of., 116–119 [in Russian].

Rasporyazheniya [Orders]. (1900c). *Poltavskye EV – Poltava EH*, 32 of., 838–845 [in Russian].

Rasporyazheniya [Orders]. (1901a). *Poltavskye EV – Poltava EH*, 13 of., 307–308 [in Russian].

Rasporyazheniya [Orders]. (1901b). *Poltavskye EV – Poltava EH*, 30 of., 831–835 [in Russian].

Rasporyazheniya [Orders]. (1907). *Poltavskye EV – Poltava EH*, 3 of., 40–43 [in Russian].

Rasporyazheniya [Orders]. (1909a). *Poltavskye EV – Poltava EH*, 6 of., 156–160 [in Russian].

Rasporyazheniya [Orders]. (1909b). *Poltavskye EV – Poltava EH*, 26 of., 662–664 [in Russian].

Rasporyazheniya [Orders]. (1910). *Poltavskye EV – Poltava EH*, 30 of., 1952–1957 [in Russian].

Sarancha, V. (2010). «Poltavskie eparkhialnye vedomosti» yak dzherelo z istorii tserkovnoho zhyttia Poltavshchyny v period Pershoi svitovoi viiny [«Poltava Eparchial Herald» as a Source on the History of Church Life in Poltava Region During the First World War]. *Naukovi zapysky. Zbirnyk prats molodykh vchenykh ta aspirantiv – Scientific Notes. A Collection of Works by Young Scholars and Postgraduate Students*, 21, 223–239 [in Ukrainian].

Spisok vakantnykh... [List of Vacant...]. (1889a). *Poltavskye EV – Poltava EH*, 13 of., 523–526 [in Russian].

Spisok vakantnykh... [List of Vacant...]. (1889b). *Poltavskye EV – Poltava EH*, 14 of., 552–554 [in Russian].

Spisok vakantnykh... [List of Vacant...]. (1889c). *Poltavskye EV – Poltava EH*, 15 of., 676–678 [in Russian].

Spisok vakantnykh... [List of Vacant...]. (1890a). *Poltavskye EV – Poltava EH*, 20 of., 865 [in Russian].

Spisok vakantnykh... [List of Vacant...]. (1890b). *Poltavskye EV – Poltava EH*, 22 of., 925–926 [in Russian].

Spisok vakantnykh... [List of Vacant...]. (1890c). *Poltavskye EV – Poltava EH*, 23 of., 941–942 [in Russian].

Spisok vakantnykh... [List of Vacant...]. (1890d). *Poltavskye EV – Poltava EH*, 24, 985–987 [in Russian].

Spisok vakantnykh... [List of Vacant...]. (1891a). *Poltavskye EV – Poltava EH*, 1 of., 32–33 [in Russian].

Spisok vakantnykh... [List of Vacant...]. (1891b). *Poltavskye EV – Poltava EH*, 2 of., 69–70 [in Russian].

Spisok vakantnykh... [List of Vacant...]. (1891c). *Poltavskye EV – Poltava EH*, 5 of., 173–174 [in Russian].

Spisok vakantnykh... [List of Vacant...]. (1891d). *Poltavskye EV – Poltava EH*, 6 of., 194–196 [in Russian].

Spisok vakantnykh... [List of Vacant...]. (1895). *Poltavskye EV – Poltava EH*, 9 of., 313–315 [in Russian].

Spisok vakantnykh... [List of Vacant...]. (1900a). *Poltavskye EV – Poltava EH*, 30 of., 796–797 [in Russian].

Spisok vakantnykh... [List of Vacant...]. (1900b). *Poltavskye EV – Poltava EH*, 31 of., 835–836 [in Russian].

Spisok vakantnykh... [List of Vacant...]. (1900c). *Poltavskye EV – Poltava EH*, 33 of., 896–897 [in Russian].

Spisok vakantnykh... [List of Vacant...]. (1900d). *Poltavskye EV – Poltava EH*, 36 of., 1023–1025 [in Russian].

Spisok vakantnykh... [List of Vacant...]. (1901a). *Poltavskye EV – Poltava EH*, 2 of., 43 [in Russian].

Spisok vakantnykh... [List of Vacant...]. (1901b). *Poltavskye EV – Poltava EH*, 3, 59 [in Russian].

Spisok vakantnykh... [List of Vacant...]. (1901c). *Poltavskye EV – Poltava EH*, 3 of., 71–72 [in Russian].

Spisok vakantnykh... [List of Vacant...]. (1901d). *Poltavskye EV – Poltava EH*, 7 of., 183 [in Russian].

Spisok vakantnykh... [List of Vacant...]. (1901e). *Poltavskye EV – Poltava EH*, 9 of., 246–247 [in Russian].

Spisok vakantnykh... [List of Vacant...]. (1901f). *Poltavskye EV – Poltava EH*, 11 of., 279–281 [in Russian].

Spisok vakantnykh... [List of Vacant...]. (1901g). *Poltavskye EV – Poltava EH*, 17 of., 450–451 [in Russian].

Spisok vakantnykh... [List of Vacant...]. (1901h). *Poltavskye EV – Poltava EH*, 19 of., 506–508 [in Russian].

Spisok vakantnykh... [List of Vacant...]. (1901i). *Poltavskye EV – Poltava EH*, 23–24 of., 677–678 [in Russian].

-
- Spisok vakantnykh... [List of Vacant...]. (1901j). *Poltavskye EV – Poltava EH*, 25 of., 722–723 [in Russian].
- Spisok deystvitelnykh chlenov... [List of Active Members...]. (1891). *Poltavskye EV – Poltava EH*, 8 of., 254–279 [in Russian].
- Spisok litsam, Vsemilostiveyshe pozhalovannym [List of Persons, Most Graciously Awarded] (1895). *Poltavskye EV – Poltava EH*, 10 of., s. 317–318 [in Russian].
- Spisok litsam dukhovnoho zvaniya... [List of Persons of Spiritual Rank...]. (1889). *Poltavskye EV – Poltava EH*, 9 of., 306 [in Russian].
- Spisok chlenov... [List of Members...]. (1895). *Poltavskye EV – Poltava EH*, 16, 679–739 [in Russian].
- Spysok chlenov... [List of Members...]. (1892). *Poltavskye EV – Poltava EH*, 7 of., 291–294 [in Russian].
- Shapoval, L. I. (2011). Z istorii tserkov v Opishni (Poltavshchyna) u XVIII–XIX stolittiakh za materialamy «Poltavskykh yeparkhialnykh vidomostei» [From the History of Churches in Opishnia (Poltava Region) in the XVIII–XIX Centuries Based on Materials From «Poltava Eparchial Herald»]. *Istorychna pamiat – Historical Memory*, 26, 116–124 [in Ukrainian].
- Yakymenko, M. A. (2020). Pytannia selianstva i silskohospodarskoho vyrobnytstva na storinkakh «Poltavskykh eparkhialnykh vidomostei» (kinets XIX – pochatok XX st.) [Issues of Peasantry and Agricultural Production on the Pages of «Poltava Diocesan Gazette» (Late 19th – Early 20th Century)]. In: *Piati Cherevanivski naukovi chytannia – Fifth Cherevan Scientific Readings* (Vol. V, pp. 12–19). Poltava [in Ukrainian].
- Yakovenko, H. H. (2014). Domashni uchyteli ta yikhnia pidhotovka u Poltavskii hubernii (XIX – pochatok XX st.) [Home Teachers and Their Training in Poltava Province (19th – Early 20th Century)]. *Hurzhiivski istorychni chytannia – Hurzhiy Historical Readings*, 7, 164–166 [in Ukrainian].